



Türkiye’deki Fındık Kırma ve İşleme Sanayinin Yapısı

Structure of Hazelnut Cracking and Processing Industry in Türkiye

Mehmet BOZOĞLU

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

mehmetbo@omu.edu.tr; bozoglumehmet@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8333-1865

Şeref KABAOĞLU

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Mersin Zırai Karantina Müdürlüğü

serefkabaoglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1866-3710

Atıf / Cite as: Bozoğlu, M., Kabaoğlu, S. (2023). Türkiye’deki Fındık Kırma ve İşleme Sanayinin Yapısı. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), Cilt:9, Sayı:1, Sayfa:68-80

JEL kodları / *JEL codes:* B21-L66

Bu makale Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında yürütölen “Türkiye’nin Fındık İşleme Sanayinin Rekabet Analizi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş tarihi / *Received date:* 07/06/2023

Kabul tarihi / *Accepted date:* 21/06/2023

e-ISSN: 2687 – 2765

Cilt / *Volume:* 9, Sayı / *Issue:* 1, Sayfa / *Pages:* 68-80, Yıl / *Year:* 2023

Türkiye’deki Fındık Kırma ve İşleme Sanayisinin Yapısı

Öz

Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatı içinde önemli bir yere sahip olan fındık, Türkiye’de işleme sanayisinin gelişmesiyle günümüzde iç fındık ve işlenmiş fındık olarak ihraç edilmektedir. Bu durum ülkemizin fındık ürünleri ihracından daha çok katma değer elde etmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki fındık kırma ve işleme firmalarının yapısal özelliklerinin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın birincil verileri tam sayım yöntemine Türkiye genelinde faaliyette bulunan 117 fındık kırma ve işleme firmasından yarı yapılandırılmış anketlerle elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre fındık kırma ve işleme firmaları ağırlıklı fındık üretiminin gerçekleştirildiği Karadeniz Bölgesinde yoğunlaştıkları, hukuki statülerinin yaygın olarak limited Őirket olduğu, orta ve büyük ölçekli işletmeler olduğu, ortalama 22 yıldır faaliyet gösterdikleri, üretim aşamasında çalışanların genellikle kadınlardan oluştuğu, atıl kapasitelerinin yüksek olduğu, firmaların yarısından azının ihracat yaptıkları, üretim ve ihracatta ürün çeşitliliğinin az olduğunu göstermektedir. Sektörde yeni yatırımların yerine mevcut işletmelerin modernizasyonu, ürün çeşitlendirme ve yüksek katma değerli nihai ürünlerin üretiminin desteklenmesi, kapasite kullanım oranının artırılması ve dikey entegrasyon yoluyla iç piyasaya yönelik çalışan firmaların ihracata yönlendirilmeleri gerekli görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Fındık, Kırma ve işleme sanayii, Yapısal özellikler, Türkiye

Structure of Hazelnut Cracking and Processing Industry in Türkiye

Abstract

Hazelnut, which has an important place in the export of agricultural sector, has been exported as hazelnut kernels and processed hazelnuts with the development of the hazelnut processing industry in Türkiye. This situation enabled the country to obtain more added value from the export of hazelnut products. This study aimed to reveal the structural characteristics of hazelnut cracking and processing companies in Türkiye. The primary data of the research were obtained by semi-structured questionnaires from 117 hazelnut cracking and processing companies in Türkiye using the full census method. The research findings show that hazelnut cracking and processing companies were concentrated in the main production area of Black Sea Region and their legal status were mostly limited company. The enterprises were generally medium and large-scale enterprises and they have been averagely operated for 22 years. The employees in production were generally women and the idle capacity of the firms were high. Only less than half of companies were exporter. Diversity in production and export were not high. Instead of new investments in the sector, modernization of existing enterprises, encouraging diversification and high value-added end products in processing, increasing the current capacity utilization rate and directing the companies towards export markets through vertical integration should be focused.

Keywords: Hazelnut, Cracking and processing industry, Structural characteristics, Türkiye

1. GİRİŐ

Tarım sektöru, ÷lke nüfusunun beslemesine, milli gelir ve istihdama sağladığı katkı yanında sanayiye sağladığı hammadde ve ihracattaki potansiyeli ile stratejik bir sektördür. Dünyada yüzde fazla ÷lkenin ticaretini yaptığı fındık, bademden sonra ticari olarak en fazla üretilen üründür (Mennan ve ark., 2020) ve tarım ürünleri ihracatı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Fındık, Türkiye’de ticari olarak Karadeniz Bölgesi’ndeki yaklaşık 738 bin hektar alanda yetiştirilmekte ve yaklaşık 400 bin ailenin geçim kaynağını oluşturmaktadır (TÜİK, 2022). Fındık ihracatından ÷lkeye önemli tutarda döviz geliri de sağlanmaktadır. Türkiye, dünya fındık üretimi ve ihracatında lider ÷lke konumundadır ve üretim potansiyeli ve uyguladığı politikaların etkisiyle dünya fındık piyasasındaki en büyük aktördür (Bozoğlu ve ark., 2019). Türkiye 2012-2021 dönem ortalamasına göre dünya fındık ihracat miktarının %55.5’ini, ihracat gelirinin ise %59.6’sını elde etmiştir (UNCOMTRADE, 2022). Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatı içerisinde de fındığın önemli bir yeri vardır. Türkiye’nin 2017-2022 dönemdeki toplam ihracat geliri içerisinde tarım ürünlerinin payı %14.6, bitkisel ürünlerin payı %9.6, fındık ve mamulleri ihracatının payı ise %1.1’dir. Aynı dönemde fındık ve mamulleri ihracatının toplam tarımsal ihracat geliri içindeki payı %7.4, bitkisel ürünler ihracatındaki payı ise % 11.2’dir (TİM, 2023). Karadeniz İhracatçıları Birliği (KİB)’nin verilerine göre 2012-2021 döneminde fındık ve mamulleri ihracatından ortalama 2 milyar ABD Doları ihracat geliri elde edilmiştir. Ele alınan dönemde fındık ihracatından elde edilen gelir tutarı 1.6 milyar ABD Doları ile 2.8 milyar ABD doları arasında değişmektedir (KİB, 2022).

Fındık ile ilgili ÷lkemizde yapılan çalışmaların genel olarak fındık tarımı, fındık politikaları, fındık fiyatları, fındık desteklemeleri, fındık sektörünün mevcut durumu, dünya fındık piyasası konularına yoğunlaşmıştır. Fındık kırma ve işleme sektörü ile ilgili yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlı ve il düzeyinde yapıldıkları gör÷lmektedir. Türkiye’deki fındık işleme sanayisi ile ilgili yapılan sınırlı sayıda araştırma aşağıda

belirtilmiştir. Bozoğlu (1999), “Türkiye’de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar” isimli doktora çalışmasının birincil verilerini, Ordu ve Giresun illerindeki 87 fındık işletmesi, 72 fındık tüccarı, 31 fındık kırma fabrikası ve 9 fındık kırma ve işleme fabrikasından yüz yüze anketlerle sağlamıştır. Bu kapsamda, fındık kırma ve işleme fabrikalarının hukuki yapısı, fındık alım miktarları, ticari işlem şekilleri, kapasite kullanım oranları, fındığın işleme şekilleri, fındığın iç ve dış piyasalara pazarlama kanalları, fındık stoklama davranışları ve piyasaya yönelik beklentileri ortaya konulmuştur. Kalaycı ve Güzel (2022), Ordu İlindeki fındık işleyen 29 işletmenin 2015-2019 dönemindeki toplam faktör verimliliklerini veri zarflama modeli ve Malmquist TFV endeksi ile ölçmüştür. Araştırmada fındık işleyen işletmelerin ortalama teknik etkinliğinin 0.62 olduğu ve üretimlerinde azalma olmaksızın girdi kullanımlarının %38 azaltılabileceği, incelenen dönem içinde fındık işleyen işletmelerin toplam faktör verimliliklerinde teknik etkinlik ve teknolojik değişimde dolayı %10.6’lık artış olduğunu, sektörde atıl bir kapasitenin olduğunu, sektördeki işletmelerin kurumsal yapılarını geliştirmeleri ve bölgesel olarak kümelenmelerinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Öztürk ve Arıcı (2017)’nin Ordu ilindeki fındık işleme tesislerinde kalite ve gıda güvenliği yönetim sistemlerinin uygulanması ve etkileri içerik analizi yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. İncelenen fındık işleme tesislerinin tamamında kalite ve gıda güvenliği yönetim sistemlerinin bulunduğu, bu sistemin işletmelerin dokümantasyon, alt yapı-çalışma ortamı, personel, üretim, izlenebilirlik açısından kazanım sağladığı, uluslararası pazarda ürünlerinin güvenilirliği, firmaların prestijinin ve marka değerinin arttığı ortaya konulmuştur. Öztürk ve ark. (2017)’nin çalışmalarında Ordu ilindeki 12 fındık işleme tesisinin yöneticileri yüz yüze anket çalışmasıyla işletmelerin ürün işleme, kalite güvence ve standartları ile pazarlama durumları ortaya konulmuştur. Araştırmada fındık işleme sanayi tarafından üretilen ürünlerde ileri teknoloji kullanıldığı, üretimin her aşamasında fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik testlerin yapıldığı, özellikle son yıllarda artan araştırma ve

geliştirme çalışmalarıyla mevcut ürün çeşitliliğinin arttığı ortaya konulmuştur. Őimřek ve Selvi (2017)'nin çalışmasında Samsun İlindeki 12 fındık kırma tesisi ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen verilerden yararlanılarak tesislerinin yapısal özellikleri ve bazı işletme parametreleri belirlenmiştir. Tesislerin tam kapasite ile çalıştığı dönemde toplam 1,278 personel istihdam ettikleri, fındığın %36'sını tüccarlardan, %35'ini üreticilerden sağladıkları, işledikleri fındığın %41.67'sini yurt içindeki başka bir firmaya sattıklarını, yıl içinde tam kapasite ile 90 ila 270 gün arasında çalıştıkları, kırma işlemlerinde %75 oranında standartlara uyulduğu tespit edilmiştir. Fındık kırma ve işleme firmaları veya işletmelerinin yapısal özelliklerini ülke düzeyinde ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu alışmada Türkiye'nin önemli tarım ürünlerinden olan fındığın işleme sanayisinin yapısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda gerek fındık kırma ve gerekse fındık işleme sektöründeki firmaların buldukları iller, hukuki durumları, ürettikleri ürünler, istihdama katkıları da irdelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın materyalini, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (GKGM)'den 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında 2021 yılı öncesinde İşletme Kayıt Belgesi (İKB) alan fındık kırma ve fındık işleme faaliyeti yapan 163 firmanın aktif durumda olanları oluşturmaktadır. Türkiye'de fındık kırma ve işleme fabrikaları Ankara, Bartın, Düzce, Giresun, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Yalova ve Zonguldak illerinde bulunmaktadır. Araştırmanın birincil verileri, tam sayım yöntemine göre aktif haldeki 141 fındık kırma ve işleme firmasından elde edilmesi hedeflenilmiş, ancak çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 117 firmadan anketler yoluyla sağlanmıştır. Bu çerçevede sektörde aktif olarak faaliyet gösteren işletmelerin %82.9'u ile anketler yapılmıştır. Aktif olmasına rağmen, 46 fındık kırma ve/veya işleme firması ile

anketler yapılamamıştır. Ankete katılmayan firmaların 8 tanesinin kapalı olması, 6 tanesinin farklı sektörde faaliyet göstermesi, 8 tanesi açık olmasına rağmen son yıllarda faal olmaması, 24 tanesi ise iç yoğunluğu veya şirket bilgilerini paylaşmak istenmemesi gibi nedenlerle anket çalışmasına katılmamışlardır. Araştırmanın anketleri gönüllü olan firmalarla yüz yüze, e-posta ve telefon yoluyla yapılmıştır. Araştırmada resmi kurum kayıtları, ilgili literatür de ikincil veriler olarak kullanılmıştır. Verilerin analizinde basit tanımlayıcı istatistiklerden (frekans, oran ve ortalama) yararlanılarak araştırma bulguları zet tablolar ve şekiller aralığıyla sunulmuş, önemli bulgular analitik olarak yorumlanmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Türkiye'de fındık sektörünün gelişmesinde katma değerli fındık ve fındık mamulleri üreten fındık kırma ve işleme sanayisinin etkisi büyüktür. Türkiye'nin 15 ilinde 163 adet fındık kırma ve işleme fabrikası bulunmakta olup, bunların 141 adeti aktif haldedir. Anket yapılma oranı %82,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde bulunan fındık kırma ve işleme firmalarına ait bilgiler aşağıda verilmiştir (Tablo 1). Türkiye genelinde 15 ile ve bu illere bağlı 56 ilçede faaliyet gösteren 163 fındık kırma ve fındık işleme firmasının toplamda da 213 adet işletmesi bulunmaktadır. Firmalara ait işletme sayısı ortalaması 1,3 olurken, en çok işletmesi bulunan firmanın ise toplam 5 işletmesi olduğu grlmştr. En çok firma Ordu ve Giresun illerinde bulunduğundan ve en çok ankette bu illerde yapılmıştır. Araştırmaya katılan 117 firmaya ait işletme sayısı ise 159'dur.

Türkiye genelindeki fındık kırma ve işleme firmalarının 37'si (%23) Ordu, 32'si (%20) Giresun, 21'i (%13) Samsun ve 20'si (%12) Trabzon, 13' (%8) Sakarya, 9'u (%8) İstanbul, 8'eri (%5) Düzce, Kocaeli ve Zonguldak, 2'si (%1) ise Yalova ilinde bulunmaktadır. Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Tekirdağ ve Yalova illerinde ticari anlamda fındık yetiştirilmemesine rağmen, bu illerde az sayıda da olsa fındık kırma ve işleme firmaları bulunmaktadır. Fındık kırma ve işleme firmalarının hukuki statüleri Tablo

2'den incelendiğinde; %52.8'inin Limited Őirket, %28.2'sinin Anonim Őirket, %16.5'inin Őahıs işletmesi ve %2.5'inin ise kooperatif Őirket olduğu g6r6lmektedir. Bozoğlu (1999)'nun Ordu ve

Giresun İlindeki araştirmasında fındık kırma ve işleme firmalarının %65'inin anonim Őirket, %32.5'inin limited Őirket ve %2.5'unun ise Őahıs işletmesi olduğu belirtilmiştir.

Tablo 1. Fındık kırma ve işleme firmaları ile bağlı işletmelerden anket yapılanların sayıları ve oranları

İller	Fındık kırma ve işleme firmaları			Fındık işletmeleri		
	Mevcut firma sayısı (adet)	Anket yapılan firma sayısı (adet)	Anket yapılan firma oranı (%)	Mevcut işletme sayısı (adet)	Anket yapılan işletme sayısı (adet)	Anket yapılan işletme oranı (%)
Ankara	1	1	100.0	1	2	100.0
Bartın	1	1	100.0	1	2	100.0
Düzce	8	5	62.5	8	7	87.5
Giresun	32	24	75.0	44	36	81.8
İstanbul	9	6	66.7	15	7	46.7
İzmir	1	1	100.0	2	1	50.0
Kocaeli	8	5	62.5	8	5	62.5
Konya	1	1	100.0	3	1	33.3
Ordu	37	28	75.7	41	36	87.8
Sakarya	13	8	61.5	14	15	100.0
Samsun	21	15	71.4	32	18	56.3
Tekirdağ	1	0	0.0	1	0	0.0
Trabzon	20	14	70.0	28	18	64.3
Yalova	2	1	50.0	2	1	50.0
Zonguldak	8	7	87.5	13	10	76.9
Toplam	163	117	71.8	213	159	74.6

Tablo 2. Hukuki statülerine g6re fındık kırma ve işleme firmalarının sayıları (adet)

İller	Anonim Őirket	Limited Őirket	Őahıs işletmesi	Kooperatif	Toplam
Ankara	0	1	0	0	1
Bartın	0	0	1	0	1
Düzce	4	3	1	0	8
Giresun	7	17	7	1	32
İstanbul	6	3	0	0	9
İzmir	1	0	0	0	1
Kocaeli	3	2	3	0	8
Konya	1	0	0	0	1
Ordu	8	23	5	1	37
Sakarya	3	7	1	2	13
Samsun	6	14	1	0	21
Tekirdağ	1	0	0	0	1
Trabzon	4	10	6	0	20
Yalova	0	1	1	0	2
Zonguldak	2	5	1	0	8
Toplam	46	86	27	4	163
Oran (%)	28.2	52.8	16.5	2.5	100.0

Kooperatif Őirketlerin 2 tanesi Sakarya İlinde bulunurken 1 tanesi Ordu ilinde, 1 tanesi de Giresun ilinde bulunmaktadır. Limited Őirket sayısının fazla olmasına rağmen, kooperatif Őirket sayısı azdır.

Araştırma kapsamında Tũrkiye’de 14 ilde faaliyet gŕsteren 117 fındık kırma ve işleme firması ile anket yapılmıştır. Anket yapılan 117 firmaya ait toplam 159 işletme bulunmaktadır. Anket yapılan firmaların işletme sayıları 1 ile 5 arasında değişmekte olup, 5 tane işletmesi olan yalnızca 1 firma bulunmaktadır. Birden çok işletmesi olan firmaların bulunduğu il, firma merkezinin bulunduğu il olarak kabul edilmiştir.

Araştırmaya katılan 117 fındık kırma ve işleme firmasının %44.4’u orta bũyũklũkte işletme, %25.6’sı bũyũk işletme, %17.9’u kũçük işletme, %12’si ise mikro işletmedir. Orta ve bũyũk işletme sayısının toplam işletme sayısı içindeki oranının %70 olması, sektŕdeki firma yapısının gũçlũ olduğunu ortaya koymaktadır. Fındık ũretim potansiyelinin yũksekliliđinin etkisiyle bũyũk işletmelerin en yaygın olduğu il Samsun iken, orta bũyũklũkteki işletmelerin en yaygın olduğu il

Ordu’dur. Mikro işletme en çok Trabzon ilinde bulunurken, kũçük işletmeler ise en çok Giresun ilinde bulunmaktadır. İstanbul, İzmir ve Konya illerinde bulunan işletmeler orta ve bũyũk işletme sınıfında iken, Ankara, Bartın ve Yalova da bulunan işletmeler ise mikro işletme sınıfında yer almaktadır.

En çok firmanın bulunduğu Ordu, Samsun, Sakarya ve İstanbul illerindeki işletmelerin çoğu orta ve bũyũk işletme sınıfında yer alırken, Giresun ve Zonguldak illerindeki işletmeler ağırlıklı olarak kũçük ve orta işletme sınıfında, Trabzon ilindekiler genellikle mikro ve bũyũk işletme, Kocaeli ilindekiler ise mikro ve kũçük işletme sınıfında yer almaktadır (Tablo 5).

Firmaların hukuki yapısına gŕre ortalama ortak sayıları incelendiğinde; gerçek kişi ve şahıs Őirketlerinde 1 kişi, anonim Őirketlerde 3.7 kişi, limited Őirketlerde 2.3 kişi ve kooperatiflerde 4,513 kişinin ortaklığının bulunduğu tespit edilmiştir. Kooperatif Őirketler hariç, firmaların genelinde ortalama ortak sayısı 2.4’dũr. Toplam ortak sayısı ise 18,325 olurken, firmaların tamamındaki ortalama ortak sayısı ise 156.6’dır.

Tablo 3. Bũyũklũk sınıflarına gŕre fındık kırma ve işleme işletmelerinin sayıları (adet)

İller	Mikro İşletme	Kũçük İşletme	Orta Bũyũklũkte İşletme	Bũyũk İşletme	İşletmelerin Toplamı
Ankara	1	0	0	0	1
Bartın	1	0	0	0	1
Dũzce	0	2	2	1	5
Giresun	2	9	8	5	24
İstanbul	0	0	4	2	6
İzmir	0	0	0	1	1
Kocaeli	2	2	1	0	5
Konya	0	0	1	0	1
Ordu	2	2	19	5	28
Sakarya	0	1	5	2	8
Samsun	0	1	5	9	15
Trabzon	5	2	2	5	14
Yalova	1	0	0	0	1
Zonguldak	0	2	5	0	7
Toplam	14	21	52	30	117
Oran (%)	11.0	17.0	44.4	25.6	100.0

Firmaların faaliyet süreleri 1 yıl ile 92 yıl arasında değişiklik göstermekte, ortalama faaliyet süreleri ise 21.9 yıldır. Otuz yıl üzerinde faaliyet gösteren firmaların oranı %24.8 iken, 50 ve daha fazla yıl faaliyet gösteren firmaların oranı %7.7, beş ve daha az yıldır faaliyet gösteren firma oranı ise %14.5'dir. Buradan sektörde faaliyet gösteren firmaların köklü bir yapıya ve uzmanlığa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Fındık kırma ve işleme firmaların %60.7'si aile şirketi, %26.5'i şahıs işletmesi, %12'si çok ortaklı yerli şirket ve %0.9'i ise yerli ve yabancı ortaklı şirketlerden oluşmaktadır (Tablo 6). Türkiye'de yabancı veya yabancı ortaklı başka şirketler olmasına rağmen, araştırmaya katılmamışlardır.

Firmaların %39.3'ü ihracat yaparken, %60,7'si ihracat yapmamaktadır. En çok ihracat yapan

firma sayısı 11 firma ile Giresun ve Ordu illerinde bulunurken, bu illeri 6 firma ile Samsun ve 5 firma ile Trabzon takip etmektedir. Bartın ve Yalova illerinde fındık kırma veya işleme tesisi bulunmasına rağmen, bu tesisler tarafından ihracat yapılmadığı tespit edilmiştir.

Birden fazla firma olan illerde en yüksek ihracat oranına sahip iller ise İstanbul ve Giresun'dur. İstanbul ilinde fındık üretimi yapılmamasına rağmen burada bulunan firmalar fındık ihracatı yapmaktadır (Tablo 7).

Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin en çok ihracat yapılan ölkeler; Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, ABD, İspanya, Çin, Ukrayna ve Rusya olmuştur. İhracat yapan 46 firmanın yarısı 6 ve daha fazla ölkeye ihracat yaparken, %15.2'si ise sadece 1 ölkeye ihracat yapmaktadır.

Tablo 4. Firmaların hukuki yapısı (adet)

İller	Aile şirketi	Oran (%)	şahıs işletmesi	Oran (%)	Çok ortaklı yerli şirket	Oran (%)	Yerli ve yabancı ortaklı şirket	Oran (%)	Toplam
Ankara	1	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Bartın	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Düzce	4	80.0	1	20.0	0	0.0	0	0.0	5
Giresun	15	62.5	5	20.8	3	12.5	1	4.2	24
İstanbul	4	66.7	1	16.7	1	16.7	0	0.0	6
İzmir	1	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Kocaeli	1	20.0	4	80.0	0	0.0	0	0.0	5
Konya	1	100.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Ordu	20	71.4	6	21.4	2	7.1	0	0.0	28
Sakarya	3	37.5	1	12.5	4	50.0	0	0.0	8
Samsun	12	80.0	2	13.3	1	6.7	0	0.0	15
Trabzon	5	35.7	7	50.0	2	14.3	0	0.0	14
Yalova	0	0.0	1	100.0	0	0.0	0	0.0	1
Zonguldak	4	57.1	2	28.6	1	14.3	0	0.0	7
Toplam	71	60.7	31	26.5	14	12.0	1	0.9	117

Fındık ve diğer ürünleri işleyen işletmeler ise fındık yanında fıstık, badem, kayısı, incir gibi diğer ürünleri de işlemektedirler. Bu üretimi aynı işletme içinde farklı alanda yaptıkları gibi firmaya ait farklı yerlerdeki işletmelerde de yapmaktadırlar.

İşletmelerin sınıflandırılmasında diğer işletmeler olarak belirtilen işletmeler ise genellikle fındık kırma ve işleme tesislerinin ürettikleri ürünleri doğrudan tüketicilere sattıkları satış ofisleri ya da basit paketleme, vakumlama ve ambalajlama işlemlerini yapan küçük işletmelerdir.

Araştırmaya katılan fındık kırma ve işleme sekt6r6ndeki faaliyet g6steren 117 firmaya ait toplam 159 işletme bulunmaktadır. Giresun ve Ordu illerindeki işletme sayısı 36, Trabzon ve Samsun illerindeki işletme sayısı ise 18 olarak

tespit edilmiştir. Bunların dışında Sakarya ilinde 15, Zonguldak ilinde 10, D6zce ve İstanbul'da 7'şer, Kocaeli'nde 5, Ankara ve Bartın'da 2'şer, İzmir ve Konya'da ise 1'er işletme bulunmaktadır.

Tablo 5. Firmaların fındık ihracatı yapma durumları

İller	İhracat yapan firma sayısı (adet)	Oran (%)	İhracat yapmayan firma sayısı (adet)	Oran (%)	Toplam firma sayısı (adet)
Ankara	1	100.0	0	0.0	1
Bartın	0	0.0	1	100.0	1
D6zce	2	40.0	3	60.0	5
Giresun	11	45.8	13	54.2	24
İstanbul	3	50.0	3	50.0	6
İzmir	1	100.0	0	0.0	1
Kocaeli	1	20.0	4	80.0	5
Konya	1	100.0	0	0.0	1
Ordu	11	39.3	17	60.7	28
Sakarya	2	25.0	6	75.0	8
Samsun	6	40.0	9	60.0	15
Trabzon	5	35.7	9	64.3	14
Yalova	0	0.0	1	100.0	1
Zonguldak	2	28.6	5	71.4	7
Toplam	46	39.3	71	60.7	117

Fındık işleme sanayisinde faaliyet g6steren firmalar fındık kırma, fındık kırma ve işleme, fındık işleme, fındık ve diğer 6r6n işleme ve diğer işletmeler olarak sınıflandırılabilir.

Fındık kırma tesisleri fındığın kabuğunu kıran ve 7iç i7 fındık elde eden veya kabuklu fındığı boylayan ve istenilen ebatlarda kabuklu fındık elde eden işletmelerdir.

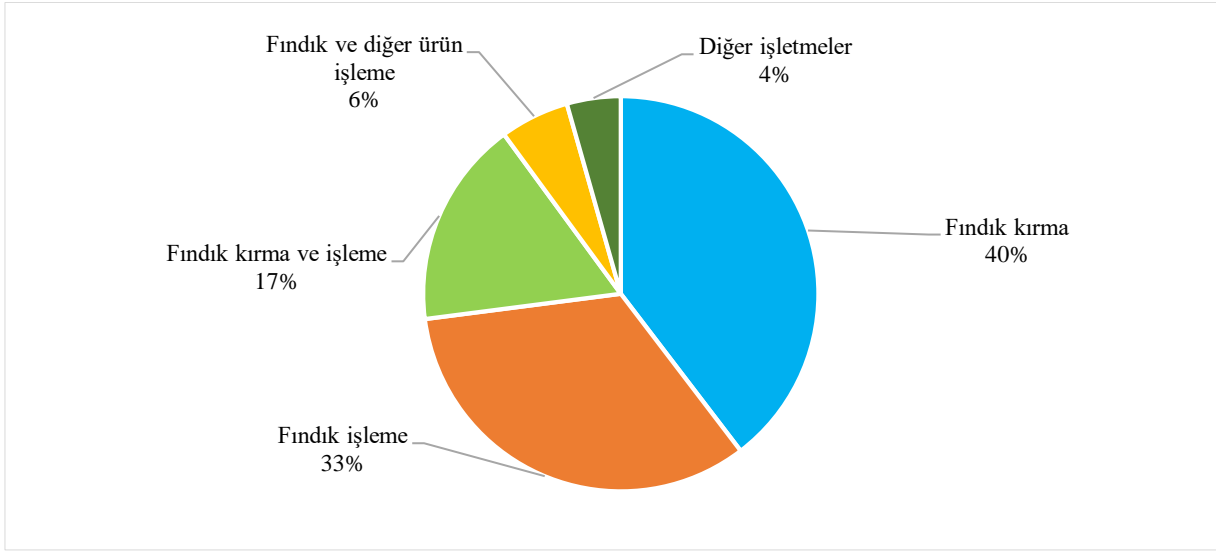
Fındık işleme tesisleri ise 7iç fındıktan kavrulmuş i7 fındık, beyazlatılmış i7 fındık, kavrulmuş kıyılmış i7 fındık, 6đ6t6lm6ř fındık, fındık f6resi, kıyılmış i7 fındık, dilinmiş i7 fındık, yağda kavrulmuş i7 fındık, tuzlanmış i7 fındık, fındık ezmesi, fındık kreması, fındık yağı gibi 6r6nleri elde eden işletmelerdir.

Fındık kırma ve işleme tesisleri ise hem kırma hem de işleme tesislerinin 6rettiği 6r6nleri 6reten işletmelerdir. Ayrıca bu işletmeler kavrulmuş kabuklu fındık ve yağda kavrulmuş kabuklu fındık 6retmektedirler.

Bu fındık işletmelerinin 63 tanesi fındık kırma, 53 tanesi fındık kırma ve işleme, 27 tanesi fındık işleme, 9 tanesi fındık ve diğer 6r6n işleme, 7 tanesi ise diğer işletme sınıfındadır (Grafik 1).

Fındık kırma işletmesinin en 7ok olduğu il 13 işletme ile Ordu olurken, 12 işletme ile Giresun ikinci sırada yer almıştır. Fındık işleme tesislerinde de 9 işletme ile Ordu İli birinci sırada yer alırken, Giresun 8 işletme ile ikinci sırada yer almıştır. Fındık kırma ve işleme tesislerinde ise 16 işletme ile Giresun ilk sırada yer alırken, Ordu ili 14 işletme ile ikici sırada yer almıştır. Fındık ve diğer 6r6n işlemede ise 3'er işletme ile Trabzon ve Kocaeli illeri ilk sırada yer almaktadır. Diğer işletmelerin en 7ok bulunduğu il ise 4 işletme ile İstanbul ili olmuştur. İstanbul'dan sonra gelen 1'er işletme ile Ankara, Konya ve Trabzon illeri gelmektedir. Bu durum bazı firmaların b6y6k illerde irtibat ve satış ofisleri a7tığını g6stermektedir.

Grafik 1. İşletmelerin faaliyet konusuna göre dağıllımları (n=159)

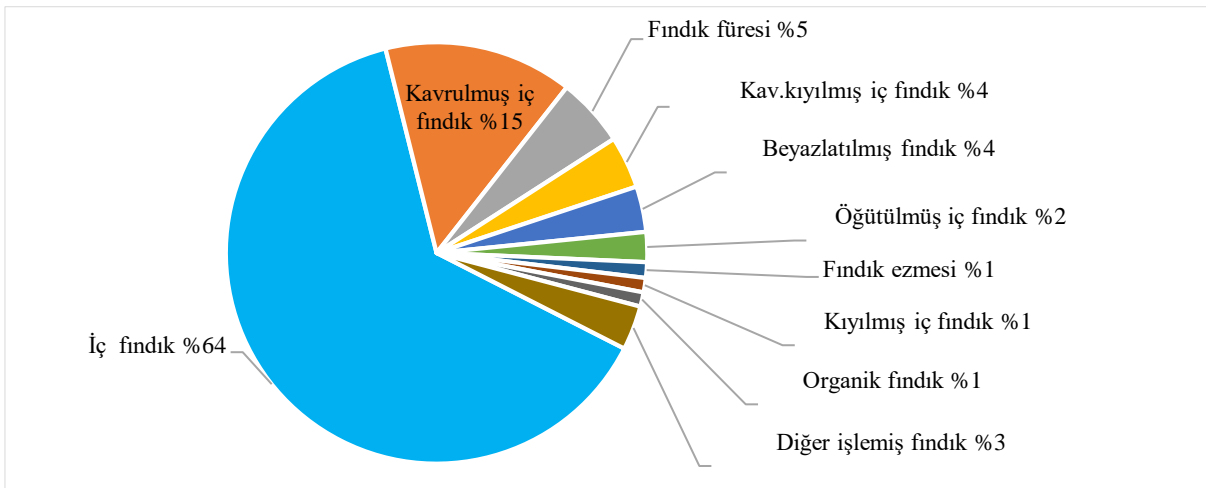


İlçe bazında en çok işletme 14 işletme ile Altınordu ilçesinde bulunurken, 11'er işletme ile Terme ve Ünye İlçeleri ikinci sırada yer almaktadır. Bu ilçelerin ardından ise 8'er işletme ile Alaplı ve Tirebolu ilçeleri üçüncü sırada gelmektedir. Giresun ilinin 8 ilçesinde işletme yer alırken İstanbul, Ordu ve Trabzon illerinin 6 ilçesinde işletmesi bulunmaktadır (Tablo 6).

Çalışma kapsamında yer alan ve anket yapılan işletmelerde 2020-2021 döneminde 659.262 ton

findığın işlendiği belirlenmiştir. Bu işlenen findığın %63.6'sı iç findık, %14.5'i kavrulmuş findık, %5.3'ü findık furesi, %4'ü kavrulmuş kıyılmış iç findık, %3.5'i beyazlatılmış findık, %2.3'ü öğütölmüş iç findık (findık unu), %1.2'si findık ezmesi, %1.1'i organik findık, %1.1'i kıyılmış iç findık, %3.4 ise diğer ürünlerden (kavrulmuş kabuklu findık, dilinmiş iç findık, yağda kavrulmuş veya tuzlanmış iç findık, findık kreması, findık yağı) oluşmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2. Üretilen findık mamullerinin oransal dağılımları



Tablo 6. İl ve ilçe bazında faaliyet konularına göre işletmelerin dağılımları (adet)

İller	İlçe	Fındık kırma	Fındık işleme	Fındık kırma ve işleme	Fındık ve diğer ürün işleme	Diğer işletme	Toplam işletme sayısı
Ankara	Yenimahalle	0	1	0	0	1	2
Bartın	Merkez	1	0	1	0	0	2
Düzce	Merkez	1	0	0	0	0	1
	Çilimli	2	0	0	0	0	2
	Cumayeri	1	0	1	1	0	3
	Gümüşova	1	0	0	0	0	1
	Merkez	0	2	5	0	0	7
Giresun	Bulancak	3	0	3	0	0	6
	Espiye	2	2	1	0	0	5
	Görele	1	1	0	0	0	2
	Keşap	2	0	2	0	0	4
	Piraziz	0	2	0	0	0	2
	Tirebolu	2	1	5	0	0	8
	Yağlıdere	2	0	0	0	0	2
	Arnavutköy	0	1	0	0	0	1
İstanbul	Bayrampaşa	0	0	0	0	1	1
	Bağcılar	0	0	0	0	1	1
	Beykoz	0	0	0	1	1	2
	Sultanbeyli	0	1	0	0	0	1
	Zeytinburnu	0	0	0	0	1	1
İzmir	Kemalpaşa	0	0	0	1	0	1
	Başiskele	0	0	0	2	0	2
Kocaeli	Kandıra	1	0	1	0	0	2
	Kartepe	0	0	0	1	0	1
Konya	Selçuklu	0	0	0	0	1	1
	Altınordu	8	4	6	0	0	18
Ordu	Fatsa	0	0	2	0	0	2
	Kumru	1	1	0	0	0	2
	Perşembe	0	0	2	0	0	2
	Ulubey	0	0	1	0	0	1
	Ünye	4	4	3	0	0	11
	Akyazı	1	0	0	0	0	1
Sakarya	Ferizli	2	0	0	0	0	2
	Hendek	4	0	3	0	0	7
	Karasu	1	0	1	0	0	2
	Kocaeli	0	0	3	0	0	3
	Çarşamba	4	1	1	0	0	6
Samsun	Salıpazarı	0	0	1	0	0	1
	Terme	8	0	3	0	0	11
Trabzon	Ortahisar	0	2	1	2	1	6
	Araklı	2	0	1	0	0	3
	Arsin	2	2	2	0	0	6
	Çarşıbaşı	0	0	1	0	0	1
	Of	0	0	0	1	0	1
	Yomra	0	1	0	0	0	1
Yalova	Çiftlikköy	0	1	0	0	0	1
Zonguldak	Alaplı	6	0	2	0	0	8
	Ereğli	1	0	1	0	0	2
Toplam		63	27	53	9	7	159
Oran (%)		39.6	17.0	33.3	5.7	4.4	100.0

Bulgulardan görüldüğü üzere işleme tesislerinde en çok iç fındık ve kavrulmuş iç fındık üretimi yapılmaktadır. Yani fındığın sadece kabuğu kırılarak veya kavru olarak piyasaya sürülmektedir. İhracat yapan firmaların fındık ürünleri ihracat oranları da üretim miktarlarına benzemektedir. İhracatta da en çok çiğ fındık ihraç edilirken, ikinci sırada kavrulmuş iç fındık gelmektedir. Yani; işlenmiş ürünlerin ihracat miktarı çok azdır.

Firmaların ürettikleri ürün çeşitliliği de üretim ve ihracat aşamasında da birbirine benzemektedir. Firmaların ürettikleri ürün çeşidi ortalama 3.7 iken, ihracat edilen ortalama ürün çeşidi 4.2'dir. Firmalar arasında en fazla 13 çeşit ürün üretilirken, en fazla 12 çeşit ürün ihraç edilmiştir. Hem üretim aşamasında hem de ihracat aşamasında ürün çeşitliliğinin artırılması ve katma değerli ürünlerin üretilmesi hem ülke ekonomisine hem de firmaların mali yapısını olumlu etkileyecektir.

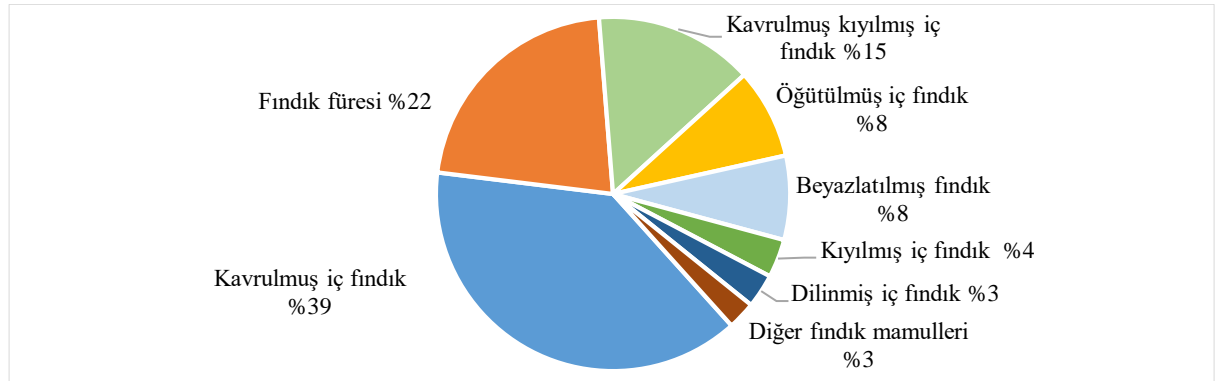
Araştırma kapsamındaki firmalar işlenmiş fındık mamulleri olarak ağırlıklı kavrulmuş iç fındık,

kıyılmış iç fındık, kavrulmuş kıyılmış iç fındık, beyazlatılmış iç fındık, dilinmiş iç fındık, öğütülmüş iç fındık (fındık unu), fındık füresi, diğer ürünleri ihraç etmektedirler.

Firmaların ihracatlarının %38,6'sını kavrulmuş iç fındıklar, %21.8'sini fındık füresi, %14.5'ini kavrulmuş kıyılmış iç fındık, %8.2'sini öğütülmüş iç fındık, %7.7'sini beyazlatılmış fındık, %3.5'ini kıyılmış iç fındık, %3.1'ini dilinmiş iç fındık, %2.6'sını diğer işlenmiş fındıklar (fındık ezmesi, yağda kavrulmuş fındık, tuzlanmış iç fındık ve fındık kreması) oluşturmuştur. Firmaların toplam ihracatının %42.2'sin işlenmiş fındıklar oluşturmuştur (Grafik 3).

TB'nin tanımına göre fındık mamulleri ihracatı büyük oranda birinci nesil ürünlerden oluşmaktadır. İkinci nesil ürünlerden sadece fındık füresi bulunmakta iken, üçüncü nesil ürünlerden hiç ürün bulunmamaktadır. Bu durum işleme sanayisinde yıllar itibariyle ilerleme kaydedilse de geliştirilmesi gereken büyük bir potansiyelin olduğunu göstermektedir.

Grafik 3. İşlenmiş fındık mamulleri ihracatının oransal dağılımı



Araştırmaya katılan işletmelerin toplam fındık kırma kapasitesi 1,474,027 ton, fındık işleme kapasitesi 920,326 ton, toplam kurulu güç fındık kırma tesislerinde 35,410 Beygir Gücü, fındık işleme tesislerinde ise 32,120 Beygir Gücüdür. Fındık kırma kapasitesinin yüksek olduğu iller Giresun, Ordu, Samsun olurken, fındık işleme kapasitesinin en çok olduğu iller Ordu, Giresun ve Trabzon'dur.

Fındık kırma işletmelerinde genel kapasite kullanım oranı %57.9 olurken, fındık işleme

tesislerinde bu oran %54.6 olarak belirlenmiştir. Fındık kırma tesislerinde kapasite kullanım oranının en yüksek olduğu iller Giresun (%73.7), Sakarya (%70.3) ve Trabzon (%67.7) iken, fındık işleme firmalarında ise Trabzon (%77.3), Sakarya (%76.8) ve Giresun (%66)'dur. Bozoğlu (1999)'nun çalışmasında ise fındık kırma ve işleme fabrikalarının kapasite kullanım oranı %45.5 olarak belirlenmiştir.

Ankete katılan fındık kırma ve işleme tesislerinde istihdam edilenlerin sayısı 7,016'sı daimî ve

3,409'u geçici olmak üzere toplam 10,425 kişidir. Toplam daimi çalışanın 326'sı teknik eleman (mühendis, kimyager, tekniker teknisyen, makinist vb.) iken, 6,692'si idari personeldir.

Teknik elemanın en fazla çalıştığı iller Ordu, Giresun Samsun ve Trabzon olurken, idari personelin en fazla çalıştığı iller Ordu Giresun, Sakarya ve Samsun'dur. Daimi alışanların sayısı 4,654 olup, bunların %66.3'ünü kadınlar, %33.7'sini ise erkekler oluşturmaktadır (Őekil 5). En çok kadın istihdamı Ordu, Giresun, Sakarya ve Trabzon illerinde olurken, en çok erkek istihdamı Ordu, Giresun, Samsun ve Trabzon illerindedir.

Ankete katılan fındık kırma ve işleme tesislerinde geçici istihdam edilen personelin sayısı 3,509 olup, geçici çalışanların %88,4'ünü kadınlar, %11.6'sını ise erkekler oluşturmaktadır.

En çok geçici kadın personel Samsun, Ordu, Giresun ve Sakarya illerinde istihdam edilirken, en çok erkek geçici personel Samsun, Ordu, Zonguldak ve Trabzon illerinde yapılmaktadır. Toplam alışan sayısının en fazla olduğu iller ise Ordu, Giresun, Samsun, Sakarya ve Trabzon illeridir. Fındık kırma ve işleme tesislerinde kadın istihdamının fazla olduğu, teknik eleman istihdamının ise az olduğu gürülmüştür.

Araştırmaya katılan firmaların yöneticilerinin %55.6'sı lisans mezunu iken, lisansüstü mezunların oranı %17.9, lise mezunlarının oranı %16.2, ön lisans mezunlarının oranı %8.5, ilköğretim mezunlarının oranı ise %1.7'dir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Türkiye'deki fındık kırma ve işleme firmalarının yapısal özellikleri tam sayım yöntemine göre 117 işletmeden anket yöntemiyle derlenen verilerle ortaya konulmuştur. Fındık kırma ve işleme firmaları, kabuklu fındığı kırarak ve/veya daha yüksek katma değerli ileri düzeyde işleyerek ikincil işleme sanayine ve/veya nihai ürünlere dönüştüren gıda ve şekerleme sanayine sunulmasında tedarik zincirinde çok önemli görevler ifa etmektedirler. Bu araştırmadan çıkartılan temel sonuçlar, aşağıdaki şekildedir. Araştırmada incelenen firmaların yaklaşık %40'ı

sadece fındık kırma, %60'ı ise hem fındık kırma hem de fındık işleme yapmaktadır. Fındık kırma ve işleme firmalarının 3/4'ü mikro, küçük ve orta ölçekli aile şirketlerinden oluşmakta olup, sektörde kooperatiflerin payı ve etkisi oldukça düşüktür. Yabancı veya yabancı ortaklı firmalar ise çok düşük (%0.8) oranda olmasına karşın, araştırmaya katılmayan firmalar da dikkate alındığında yabancı firmaların fındık kırma ve işleme sanayindeki payları ve etkileri oldukça yüksektir. Sektörde faaliyet gsteren fındık kırma ve işleme firmaları köklü bir yapıya ve uzmanlığa sahiptirler. Fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların yaklaşık %61'i iç piyasaya ürün satışı yaparken, %39'u işlemiş olduğu fındığı ihraç etmektedir. Öztürk ve Arıcı (2017)'nin Ordu İlindeki çalışmalarında fındık kırma ve işleme firmalarının %64'ünün ürünlerini yurt içi pazarlara satarken, %36'sının ürünlerini ağırlıklı olarak yurtdışı dışı pazarlara ihraç ettiklerini belirlemiştir. Firmaların üretimlerindeki ürün çeşitliliği ve ihracat pazarları kısıtlı olup, bu açıdan geliştirilmesi gereken büyük bir potansiyelin olduğu ifade edilebilir. Fındık kırma ve işleme firmaları kurulu kapasitelerinin yarıya yakınına kullanamamakta, bir diğer ifadeyle sektörde aşırı bir kapasite bulunmaktadır. Bu ise sabit üretim maliyetlerini artırmaktadır. İncelenen fındık kırma ve işleme firmaları, bölgelerinde önemli bir istihdam sağlamakta, çalışanların geneli sektörün yapısından dolayı geçici işçiler ve kadınlardan oluşmaktadır.

Araştırmanın temel sonuçlarına yönelik öneriler řu şekildedir. Fındık kırma ve işleme sanayinde ülkede üretilen tüm fındığın kırılması ve işlenmesini sağlayacak bir kapasite olduğundan devlet yeni yeni yatırımlara teşvik vermemelidir. Bunun yerine işletmelerin modernizasyonunu ve işletmelerin yatay ve dikey entegrasyonlarını sağlayacak iç birliklerini ve rekabet güçlerini artıracak destekler sağlanmalıdır. Özellikle fındık üreticilerinin gelirlerinin artırılabilmesi için araçlar yerine örgütleri vasıtasıyla ürünlerini yüksek katma değerli ürünlere dönüştürecekle ve kendi örgütleri vasıtasıyla doğrudan tüketicilere pazarlayabilecekleri alt ve üst yapıların kurulmasını ve yaygınlaşmasına yönelik etkin

destekleme sistemi uygulanmalıdır. Yerli ve yabancı firmaların piyasa hareketlilerinin yeterli ve etkin bir Őekilde izlenerek rekabeti bozucu davranışlarının yeterli ve etkin yaptırımlarla engellenmesi gerekli görülmektedir. Fındık kırma ve işleme fabrikalarının ithalatçı firmalara tedarikçi olmaktan ziyade doğrudan perakendecilere sürekli ürün sunabilecek bir yapıya dnştrlmelidirler. Bununla birlikte, orta ve uzun vadede fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların iç piyasa ve dış piyasalara fındık ham maddesi veya ara malı ihracatı yapmaları yerine, çok daha yüksek katma değerli fındıklı nihai ürünleri (okolata vb.) reten ve doğrudan tüketicilere pazarlayan firmalar haline dönüştürülmesi büyük önem arz etmektedir. Dünyadaki ülkelerin halen yarısına ve tüketicilerin çok büyük bir bölümüne fındık ihraç edilememektedir. İstikrarlı fiyat ve etkin pazarlama stratejisiyle firmaların çok daha fazla lkeye ve tketickiye daha yüksek katma değerli fındık ürünlerinin pazarlanması mümkün olabilecektir. Fındık kırma ve işleme fabrikalarında daha yüksek katma değerli fındıklı ürünlerin üretimine geçilmesi ve yaygınlaştırılması, toplam ve kadın istihdamının yıla yayılmasını sağlayabilecektir. Bununla birlikte, fındık işletmelerinin kırma ve işleme sanayisi ve tüketicilerin taleplerine uygun nicelik ve nitelikte fındık üreterek temin etmeleri büyük önem arz etmektedir.

Etik Kurul Kararı

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 20.06.2023 tarihinde 6 nolu oturumda 2023-554 karar sayısına göre etik kurul uygunluk kararı alınmıştır.

KAYNAKLAR

Bozoğlu, M. 1999. Türkiye'de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar zerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Ankara, 209 s.

Bozoğlu, M., Başer, U., Topuz, B. K., Eroğlu, N. A. 2019. An overview of hazelnut markets and policy in Türkiye. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 22(5), 733-743.

FAO (2022). <https://www.fao.org/faostat/en/#data>, Erişim tarihi: 25.12.2022.

Kalaycı, C., Gzel, H.A. (2022). Total factor productivity of hazelnut processing enterprises in Ordu province. *Yıldız Social Science Review*, 8(2), 73–81.

KİB (2022). Karadeniz İhracatıları Birliği, <https://kib.org.tr/tr/ihracat-istatistikler-findik-istatistikleri-1.html>, (10.12.2022).

Mennan, H., Bozoğlu, M., Başer, U., Brants, I., Belvaux, X., Kaya-Altp, E., Zandstra, B. H. 2020. Impact analysis of potential glyphosate regulatory restrictions in the European Union on Turkish hazelnut production and economy. *Weed science*, 68(3), 223-231.

Öztürk, D., Arıcı, F. 2017. Fındık işleme tesislerinde kalite ve gıda güvenliği yönetim süreçlerinin incelenmesi: Ordu İli rneği. 4(12), 324-338.

Öztürk, D., Yıldız, S., Topsakal Arıcı, E. 2017. Ordu İlindeki fındık işleme tesislerinin mevcut durum analizi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(12), 1651-1659.

Őimřek, G., Selvi, K.. 2017. Samsun İlindeki kabuklu fındık işleme tesislerinin yapısal özellikleri ve bazı işletme parametrelerine genel bir bakış. 3. Uluslararası Tarım ve evre Kongresi Bildiriler Kitabı, 2017, Antalya, ISBN: 978-605-83551-7-0.

TİM (2023). Türkiye İhracatçılar Meclisi, <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>, Erişim tarihi: (02.01.2023).

TÜİK (2022). Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>; Erişim tarihi: (05.11.2022).

UN Comtrade (2022). <https://comtrade.un.org/data>, Erişim tarihi: 08.12.2022